

XELA A DIARIO, UNHA OLLADA DENDE O COTIÁN

XELA EVERYDAY: A GAZE UPON HER DAILY LIFE

Darío Gil Arias

Resumo: Xela Arias deixou na súa obra o seu propio retrato, o dunha muller “loitadora” e mesmo “temeraria” que non se deixou levar nunca pola covardía. O autor ofrece neste traballo unha ollada dende o cotián dunha muller que hoxe chocaría co culto ao éxito e á competición “en todo e contra todos”, e que sempre demostrou un profundo sentido da xustiza e da liberdade. A defensa da igualdade de xénero ou mesmo a divulgación da arte foron parte das causas que a autora defendeu, esta última como membro da Asociación Cultural Fundación Nautilus promovida polo artista e amigo Xosé Guillermo, ilustrador da primeira edición de *Denuncia do equilibrio* (1986).

Abstract: Xela Arias left a self-portrait in her work: that of a “fighting” and even “fearless” woman who never let cowardice get the better of her. The author offers in this work an examination of the daily life of a woman who today would clash with the “against everyone always” cult of success and competition, and who always displayed a deep sense of justice and freedom. The defence of gender equality or even the dissemination of art were part of the causes that Arias defended, the latter as a member of the Nautilus Foundation Cultural Association, led by her friend, Xosé Guillermo, the artist and illustrator of the first edition of *Denuncia do equilibrio* [*Condemnation of the Equilibrium*] (1986).

Palabras chave: Xela Arias, biografía, compromiso, maternidade.

Key words: Xela Arias, biography, commitment, maternity.

Esta sesión leva por nome “Vida e compromiso” e, dende a miña condición de fillo de Xela teño unha boa posición para falar de ambas, non obstante, tanto a súa nai como os seus irmáns ben poderían achegarnos moito máis sobre a súa vida do que eu podo bosquexar. Incluso meu pai Xulio, ao ser, ademais de compañeiro, coautor de *Tigres coma cabalos*, tamén estaría en condicións de manifestar neste simposio o seu parecer sobre o compromiso de Xela e, dende logo, sobre esa obra de fotos e poemas producida en común.

Emporiso, é certo, ademais de ser algo que se pode entender facilmente, que eu podo facer interesantes achegas sobre a vida da miña nai, mais, tamén tiven a sorte de que ela me levase a todos os actos, actividades ou encontros que facía, polo que nos anos do Nunca Máis e nos do Non á Guerra tiven a oportunidade de vivir moi de preto toda a súa actividade máis comprometida coa sociedade, o que de seguro forxou parte da miña conciencia actual, outro legado que deixou en min. Por isto aceptei de moi bo grado o convite da Academia para participar neste acto, no que tratarei de achegarvos a miña ollada sobre a figura da miña nai.

Cando unha persoa xa non está, a familia e os achegados son os que poden dar conta de como era, que pensaba ou de cales eran as súas conviccións. Cando se trata, coma neste caso, dunha escritora, adóitase adscribir á autora as características que se reflicten na súa obra, o que pode ser acertado ou non.

Todos os que sodes coñecedores da miña nai a través das súas obras e ademais fostes quen de compartir vivencias con ela, penso que podedes acreditar, igual que fago eu, que a clásica extrapolación da vida na obra é tremendamente acertada no seu caso. Non dou establecido se vivía coma escribía ou, se pola contra, escribía como vivía; o que si podo declarar é que a verba “hipocrísia” debe ser, con toda seguridade, o adxectivo máis afastado e menos acertado á hora de describila. Porén, coido que sempre achega máis definir en positivo, polo que quero establecer dúas posicións vitais da miña nai que penso que poden servir coma sustento para dar explicación da súa forma de ser no cotián, na relación persoal día a día, que é no que máis podo achegar eu.

Para ilustrar a primeira das visións que ela tiña quero rescatar o seguinte verso do libro *Darío a diario*: “Cun ratiño fun unha vez universo”. Deste xeito queda patente o que entendía miña nai sobre a ambición ou a realización persoal, que non era máis que buscar acadar aquilo que o fará feliz a un mesmo, sen importar que poida parecer algo ao alcance de calquera ou común. Esta máxima foi interiorizada por ela e ocasionaba que cando escribía nunca pensase na posible transcendencia da súa obra, senón que o facía co obxectivo de reflectir o que quixese en cada momento e sempre na procura de ser consecuente co seu estilo e atoparse cómoda coa obra. Por suposto este verso non recolle un pensamento tan amplo, mais coido que é bastante representativo e axuda a entender que a miña nai, por

exemplo, chocaría hoxe directamente cos moitos discursos que escoitamos nos telexornais, que lemos nas redes sociais ou que aparecen nos demais medios de comunicación que louvan un estilo de vida pretencioso, no que é preciso competir en todo e contra todos e no que o obxectivo debe ser chegar o máis alto posible no ámbito profesional sen importar como, convertendo o cumio na meta e esquecendo o valor do camiño, o que no ámbito cultural se resume na necesidade de estar, fronte á virtude de ser.

Por outra banda, e tamén de *Darío a diario*, o verso “Busco o modo de te acompañar sen estorbo” mostra outra cara da miña nai que merece a pena gabar. Cando un está subordinado a calquera ente, sexa a unha persoa ou a unha institución, sempre ten unha arela de liberdade que o empurra a ceibarse de tal atadura. Porén, cando chega a agardada liberación, un debe coidarse de non reproducir tales comportamentos opresores sobre novas persoas, incluso historicamente é un erro habitual nos procesos de descolonización de moitos países. Así pois, miña nai, e volvendo cara ao verso anterior, entende que esta liberdade persoal pola que tanto loitou e que tanto gozou, unha vez acadada non podía ser privativa dela, senón que debía de ser un ben público que, no caso do seu fillo, ela debería prover.

Deste xeito, meus pais sempre mantiveron unha posición de facilitadores respecto a min para outorgarme a liberdade precisa en cada momento do meu desenvolvemento, mantendo un equilibrio entre seguridade e incerteza para que fose, na medida do posible, dono do meu camiño, polo cal sempre lles estarei agradecido.

Para pechar a parte da miña intervención dedicada á vida da miña nai, e deste xeito enlazar coa segunda, que versará sobre o seu compromiso, cabe destacar que ademais de natural (fronte ao impostado ou opulento) e libertaria, Xela Arias sempre foi unha loitadora, porque entendía que o pacifismo é un privilexio, ben de clase, ben de raza ou ben de xénero, pero sempre un privilexio, e que polo tanto debía loitar en beneficio propio ou alleo, contra as causas inxustas que acontecían no seu ámbito. E, deste xeito, chegamos a súa faceta máis comprometida.

Nesta segunda parte orientada cara ao compromiso da miña nai podería tamén volver sobre anacos de poemas seus que esbozasen o profundo sentido da xustiza e da liberdade que tiña e que a facía comprometerse con todas aquelas causas que ía recoñecendo. Así e todo, teño a sorte de poder acudir directamente ás súas verbas recollidas nunha entrevista que lle fixo aló polo ano 1990 Manuel Rivas para *La Voz de Galicia*, na que, ao meu parecer, explica claramente o que entendía por compromiso:

Dáme rabia ter que dicir que son feminista. Pásame igual que co nacionalismo. Deixarei de ser unha cousa e outra cando as nacións subxugadas non o sexan e as mulleres discriminadas non o estean.

Así respondeu miña nai cando o seu interlocutor quixo saber como entendía o feminismo e, no meu parecer, é unha resposta que nos axuda a comprender a súa ollada cara ás loitas sociais do seu tempo. En primeiro lugar, reconece que non é unha situación ideal, da que disfrute, senón que ter que pelexar por colectivos discriminados lle produce literalmente rabia polo feito de estar a denunciar situacións que non se deberían dar e que fan que as persoas que as sofren non poidan ser donas da súa vida e se teñan que enfrontar a máis dificultades das xa existentes no seu cotián polo feito de pertenceren a colectivos subxugados. Para ela, o activismo é a consecuencia dun fenómeno negativo, a subxugación, polo que o importante non é reivindicarse como activista senón poder deixar de selo grazas a rematar a situación discriminatoria pola que se loita; é dicir, entender o compromiso como un medio e non coma un fin en si mesmo.

Seguidamente, tamén a partir desta cita, establece que para ela non existe unha causa única que todo o engloba ou que por todo loita, senón que abraza a idea de fragmentar as causas sociais para que sexa cada colectivo o que decida como vai defender as súas reivindicacións. Con todo, as causas non son estancas e ela mesma é un exemplo de que se poden defender moitas á vez cando son problemáticas que a afectan directamente, coma o feminismo, ou mesmo cando non teñen un efecto real no seu cotián, coma coa causa de Palestina ou do Sáhara Occidental.

Por outra banda, e como corolario desta visión, a militancia nunha organización política, aínda tendo as fortes conviccións que tiña, nunca foi para ela unha opción xa que entendía que limitaba a súa autonomía de cara a tomar partido en todas e cada unha das situacións que ían acontecendo. Ter que responder a un corporativismo tan forte como o que se adoita observar neste tipo de organizacións non casaba coa súa forma de entender as reivindicacións das problemáticas sociais, xa que estas debían ser tidas en conta en función da súa propia natureza e non polas implicacións partidistas que puidesen ter. Por suposto isto non a define como “apolítica”, se é que esa verba realmente existe, xa que non hai máis que reler a cita da entrevista anteriormente mencionada para darse conta das súas inclinacións. Pola contra, deixa patente que a adscrición a un grupo político era algo demasiado ríxido para o seu xeito de ver o mundo.

Esta pode ser a razón pola que si se involucrou na Asociación Cultural Fundación Nautilus, unha agrupación de artistas de diferentes disciplinas que tiñan como obxectivo a divulgación da arte, tentando chegar a todo tipo de persoas

borrando a esfera propia das elites que ás veces abafa este mundo. Ese espírito promovido polo pintor e escultor Xosé Guillermo e mais a súa muller Maruchi, que foron os fundadores desta agrupación, xunto coa amizade que compartían co meu pai, fixo que Xela se unise a eles xunto con persoas tan variadas coma Morris ou Alberto Conde, entre outros, para fundir as súas disciplinas e facer que a arte empapase a sociedade.

Gardo moitísimos recordos desta etapa, xa que para un neno pequeno poder fedellar no local da asociación en Vigo coa pintura que Xosé Guillermo sempre me deixaba e ver como facía esculturas que despois estarían expostas na rúa, nalgún espazo concreto ou en manifestacións era abraiante. Esta última parte, a das manifestacións, intensificouse co *Prestige*, da man do movemento Nunca Máis, e coa entrada de España na guerra de Iraq a través da plataforma Non á Guerra.

Foron dous fitos bastante próximos no tempo que fixeron que me decatase de que nunha mobilización de 150 000 persoas en Vigo para protestar contra a entrada no conflito bélico en Oriente e noutra para criticar a xestión do afundimento do petroleiro nas nosas costas, as esculturas, as pancartas e os manifestos que se exhibían foran feitos por aquelas persoas tan sinxelas coas que eu pintaba garabatos no local da rúa Manuel Núñez que tanto me gustaba polo seu cancelo amarelo.

Foi a forma que tiveron meus pais de ensinarme que o compromiso social se fai con pequenos actos, día a día, e que cando ese traballo é tirado por terra por gobernos ou grandes corporacións, é hora de saír á rúa para defendelo.

Esta é a visión dun neno de nove anos sobre a súa nai, xunto con todo aquilo que fun lendo, escoitando e coñecendo despois sobre ela e, como non pode ser doutro xeito, é parcial, nesgada e para nada obxectiva, mais se a tivese que definir cunha soa verba, sería natural.

Este ano das Letras Galegas fixo que me achegase aínda máis a ela e descubriuse perfís ata o momento descoñecidos para min, polo que non podo deixar de agradecer no meu nome en particular e no da familia de Xela en xeral, o seu nomeamento á Real Academia Galega, así como o traballo das diferentes institucións públicas, dende a Xunta de Galicia ata os múltiples concellos implicados pasando polas catro Deputacións, as colaboracións dos moitos artistas e editoriais que se involucraron nos diversos proxectos do ano e os centros de ensino polas infinitas intervencións sobre a figura da miña nai. Grazas, en definitiva, a todas as persoas que fixestes non só posible, senón tamén marabilloso, este ano 2021 das Letras Galegas Xela Arias.